

Un dirhem otoman fals din a doua jumătate a secolului al XVI-lea descoperit la București

MIHAELA BLASKÓ

Dirhemul, nominal otoman de origine arabo-iraniană, a intrat relativ recent în atenția cercetării numismatice românești, primele contribuții esențiale aparținând deceniului al șaptelea al secolului nostru. Astfel, analiza unor documente, din secolul al XVI-lea a fost încununată, între altele, cu identificarea monedelor numite în acestea padișahi, șahi, șahini sau șaini cu dirhemii și cu dezvăluirea unor aspecte importante privind perioada și mecanismul pătrunderii lor în regiunile carpato-dunărene, atât de departe de centrele emittente¹. Pentru Țara Românească, editarea tezaurilor descoperite la Tăricești, județul Călărași², și Rimnicu Vilcea³, cu care prilej au fost menționate și alte câteva descoperiri, a completat în mod fericit datele cunoscute din documente. Tot pentru Țara Românească, publicarea tezaurului de la Bercioiu, județul Vilcea, a fost însoțită de definirea unui orizont de tezaur conținând dirhemi, ascunse la începutul domniei lui Mihai Viteazul, și de propunerea a două mari etape de pătrundere a dirhemilor la Dunărea de Jos⁴. Toate aceste contribuții au dus la explicarea prezenței dirhemilor în Țara Românească și Moldova ca o consecință a izbucnirii războiului osmano-iranian (1578-1590), care a fost cauza întreruperii schimburilor comerciale dintre cele două părți. Pătrunderea lor a devenit deosebit de intensă o dată cu devalorizarea oficială a asprului în anii 1583-1586, în timpul căreia au început a fi folosiți în plățile oficiale efectuate de cele două voievodate, până în anul 1590 când, datorită mării cantități de monedă falsă, Poarta a interzis tranzacțiile oficiale cu acest nominal; ultimul moment, coincizând și cu încetarea conflictului din Orient, ar încheia prima etapă de pătrundere. Se consideră că o a doua etapă se leagă de deplasările de trupe dinspre Asia în părțile europene ale Imperiului Otoman, în anii 1593-1594, în vederea înfruntării cu austrieceii, și că ea a fost încheiată o dată cu izbucnirea conflictului dintre țările române și otomani⁵.

O problemă care nu a fost încă atinsă de cercetarea numismatică este semnarea dirhemilor falși, a căror prezență masivă pe piață a servit de motivare măsurii luate de Poartă în 1590. Falsificarea lor, în multe puncte ale Imperiului Otoman, este menționată în documentele deceniului al nouălea al secolului al XVI-lea⁶, dar, din câte cunoaștem, asemenea piese nu au fost publicate. Pentru regiunile românești, situația se explică prin faptul că s-au publicat în special tezaure, în care dirhemi falși nu au apărut și este foarte puțin probabil să apară. De asemenea, au fost comunicate puține exemplare din descoperiri izolate, care ar putea completa cunoștințele noastre în această direcție. În acest sens nu sînt de neglijat nici piesele fără proveniență cunoscută, destul de numeroase în marile noastre colecții. Identificarea lor este câteodată dificilă, datorită „barbarizării” legendelor și mai cu seamă stării slabe de conservare.

În ceea ce privește orașul București și împrejurimile sale, tabloul general asupra circulației monedei otomane, întocmit cu ocazia publicării tezaurului de la

Gîștești⁷, cînd nu se cunoașteau încă descoperiri de dirhemi, a fost îmbogățit cu o singură semnalare, cea a piesei descoperite la Mănești — Buftea⁹, care asigură însă concret prezența speciei monetare în zona în discuție. La aceasta adăugăm noi acum un exemplar descoperit în apropiere, pe teritoriul orașului Buftea, o emisiune din vremea lui Murad al III-lea (1574—1595), bătută la Canca. Aceasta se prezintă astfel:

Av. Sultan Murad / bin sultan Selim han / elberri velbahr.

O floare cu cinci petale pe inițiala cuvîntului han.

Rv. Central: duribe, sus; Canca, jos; în cartuș ornamental.

Marginal-circular: Halledallahü mülkehü ve sultanehü sene 982.

AR ↗ 3,18 g; 21 mm

Nuri Pere, 285

Fig. 1. Dirhem de la Murad al III-lea bătut la Canca, descoperit la Buftea, Sectorul Agricol Ilfov.

E. Nicolae, G. Custurea, *Buletinul Societății numismatice române*, 77—79 1983—1985, p. 311, tip Af, cu numele atelierului scris ușor diferit.

Dirhemul fals care a prilejuit scrierea acestor rînduri a fost descoperit în cursul săpăturilor efectuate în sectorul Radu Vodă în anul 1954; nu cunoaștem amănunte în legătură cu contextul în care a fost aflat. Se păstrează în colecția Cabinetului numismatic al Institutului de Arheologie, cu numărul de inventar 572/35, unde figurează ca monedă neprecizată. Se prezintă după cum urmează:

Av. (Su)ltan Mur(ad) / ...

Rv. Central: duribe, sus, scris „în oglindă“; jos, neclar; în cartuș ornamental ca la piesa de la Canca descrisă mai sus. Marginal-circular: ilizibil.

AE, cu urme de argintare ↘ 1,11 g; 19 mm. Perforat.

Cf. Nuri Pere, 285

Cf. E. Nicolae, G. Custurea, *loc. cit.*, tip Aa-Af.

Piesa face parte din categoria falsurilor cu legenda „barbarizată“ (în mod evident pe revers) și parțial „în oglindă“, ceea ce ar putea indica realizarea ei în părțile europene ale Imperiului Otoman. Prototipul îl reprezintă emisiunile bătute la Canca sub Murad al III-lea, fapt asigurat în primul rînd de cartușul folo-

Fig. 2. Dirhem otoman fals descoperit la Radu Vodă București (2/1)

Fig. 3. Dirhem otoman fals descoperit la Radu Vodă București (desen).

sit pe revers, specific monedelor notate cu A în catalogul tezaurului de la Bercioiu, categorie din care face parte și dirhemul descoperit la Buftea, prezentat de noi mai sus. Tipul imitat are o frecvență mare pe teritoriul Țării Românești, el fiind cunoscut, în afară de tezaurul de la Bercioiu, în componența celui de la Tăriceni, ca și în descoperirile izolate.

Dirhemii bătuți la Canca nu au fost singurii care au servit ca prototip pentru falsificatori. Pentru moment, semnalăm existența unor exemplare imitând emisiuni ale atelierelor de la Haleb, Bagdad și Dimășk¹⁰, centre de asemenea bine reprezentate în descoperirile de dirhemi din România, în procente apropiate sau depășind pe cele înregistrate de monetăria de la Canca.

Până la înmulțirea materialelor publicate, se poate reține existența unui tip de dirhem fals pe baza piesei descoperite la Radu Vodă (tip care ar putea fi eventual numit Radu Vodă -- București) ca prim pas în schițarea unei imagini asupra acestei categorii de monede.

Note

- ¹ O. Iliescu, *Une monnaie orientale peu connue signalée en Valachie vers 1600* în *Studia et Acta Orientalia*, 3, 1961–1962, p. 197–200; idem, *Cu privire la haraciul țărilor române în secolul al XVI-lea*, în *Revista de istorie*, 21, 1979, 2, p. 558–559; M. Maxim, *O luptă monetară în secolul al XVI-lea: padișahi contra aspru*, în „Cercetări numismatice”, 5, 1983, p. 129–152, cu bibliografia.
- ² Elena Isăcescu, în *Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare*, Biblioteca Academiei, București, 13–14, 1965, p. 60–86, nr. 396–1738; eadem, *Les monnaies ottomanes en Valachie au XVIe siècle (Le trésor de Tăricești, district de Lehliu)*, în *Studia et Acta Orientalia*, 7, 1968, p. 263–271; vezi și observațiile făcute de E. Nicolae, G. Custurea, *Tezaurul monetar din secolul al XVI-lea descoperit la Bercioiu, jud. Vâlcea*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, 77–79, 1983–1985, p. 325, notele 11 și 18.
- ³ Elena Isăcescu, *Tezaurul monetar din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, descoperit la Râmnicu Vâlcea*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, 70–74, 1976–1980, p. 331–339; vezi și E. Nicolae, G. Custurea, *op. cit.*, p. 325–326, notele 14 și 28.
- ⁴ E. Nicolae, G. Custurea, *op. cit.*, p. 309–327.
- ⁵ *Ibidem*, p. 322–324.
- ⁶ M. Maxim, *op. cit.*, pp. 149–150, nota 85.
- ⁷ H. Dj. Siruni, P.I. Panait, *Tezaurul de la Gîștești și unele probleme privind circulația accei pe teritoriul orașului București și în împrejurimi*, în *București*, 2, 1965, p. 189–204.
- ⁸ A. Ștefănescu, *Cercetarea satului medieval Mănești de pe Colentina (sec. XIV–XVI)*, în *Muzeul Național*, 2, 1975, p. 388–389.
- ⁹ Piesa a fost descoperită de un elev din localitate și adusă pentru identificare la Institutul de Arheologie. Mulțumim cercetătorilor C. Preda, Gh. Poenaru Bordea și E. Nicolae pentru ajutorul dat.
- ¹⁰ În colecția Institutului de Arheologie; monedele au fost examinate și de E. Nicolae, urmînd a fi publicate în colaborare.

Un dirhem otoman faux de la deuxième moitié du XVIe siècle découvert à Bucarest

RÉSUMÉ

MIHAELA BLASKÓ

L'auteur présente un dirhem ottoman fourré trouvé à Bucarest au cours des fouilles archéologiques de 1954 dans le secteur de Radu Vodă. C'est une falsification ayant comme prototype les émissions de l'atelier de Canca du temps de Murad III. La légende du revers est visiblement „barbarisée“ et partiellement „rétrograde“ (duri be).

On dresse un bref aperçu sur les données concernant la circulation des dirhems ottomans au Bas-Danube, on publie un dirhem trouvé à Buftea (Murad III, Canca) et on mentionne d'autres dirhems faux imitant les émissions des ateliers de Haleb, Dimaşk et Bagdad.

Explication des figures

Figure 1. Dirhem de Murad III frappée à Canca, trouvé à Buftea, Secteur Agricole d'Ilfov du Munic. de Bucarest.

Figure 2. Dirhem ottoman faux découvert à Radu Vodă — Bucarest (2/1).

Figure 3. Dirhem ottoman faux découvert à Radu-Vodă — Bucarest (dessin).

